

Janusz LEMAŃSKI, *Od manny na pustyni do manny ukrytej. Rozwój tradycji o mannie w Starym i Nowym Testamencie*, Szczecin 2006.

Książka ks. Janusza Lemańskiego *Od manny na pustyni do manny ukrytej* stanowi bardzo interesujące opracowanie motywu literackiego manny, pojawiającego się na kartach zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu. Opowiadanie o cudownym pokarmie, zesłanym przez Boga podczas wędrówki Izraelitów przez pustynię stanowiło na przestrzeni historii inspirację dla autorów innych tekstów starotestamentowych, którzy dokonywali sukcesywnej jego reinterpretacji. Dotyczy to zwłaszcza Psalmów i Księgi Mądrości. Również w tekstach Ewangelii oraz w Apokalipsie św. Jana pojawiają się reminiscencje, nawiązujące do opowiadania o mannie, odczytanego w kontekście objawiania nowotestamentowego. Również w dziedzictwie kultury i sztuki narracja o mannie pojawia się jako motyw często wykorzystywany przez twórców, stąd też opracowanie go z perspektywy nauk biblijnych jest cennym sięgnięciem do źródeł, które niewątpliwie stanowi ważny wkład do nauki polskiej, nie tylko na obszarze biblistyki.

Książka ma zasadniczo charakter egzegetyczny. Autor dzieli ją na trzy części, które zawierają analizę perykop pogrupowanych według kryterium chronologicznego. W pierwszej części (Manna – pokarm czasów wędrówki przez pustynię) dokonano analizy perykop należących do Pięcioksięgu (Wj 16; Lb 11,4-9; Pwt 8,1-20) oraz ksiąg historycznych Starego Testamentu (Joz 5,10-12). W drugiej (Manna jako pokarm nadnaturalny) podjęto refleksję nad interpretacją wydarzenia w innych tekstach starotestamentowych, zwłaszcza należących do nurtu mądrościowego (Ps 78,23-25; 105,40; Mdr 16,15-29; 19,21; ponadto z ksiąg prorockich: Ne 9,15.20), w których manna urasta do rangi symbolu, wykraczającego poza wymiar historyczny. Trzecia część poświęcona jest egzegezie tekstów nowotestamentowych (J 6,22-58; 1Kor 10,3; Hbr 9,1-14; Ap 2,17b).

Poszczególne rozdziały, poświęcone kolejnym perykopom, mają podobną budowę. Autor zaczyna od wyświetlenia kontekstu literackiego badanego fragmentu, czyli jak perykopa wpisuje się we większe jednostki literackie oraz w całość księgi. Następnie, gdy zachodzi taka konieczność, zostaje przeprowadzona krytyka literacka, w ramach której przedstawiono hipotezy dotyczące historii redakcji danego fragmentu. Trzecim krokiem jest badanie struktury literackiej tekstu, z położeniem nacisku na jej podział na mniejsze jednostki oraz wyświetlenie wzajemnych relacji, zachodzących pomiędzy nimi. Trzonem każdego rozdziału jest analiza egzegetyczna, w której jako punkt wyjścia został wzięty tekst oryginalny w języku hebrajskim bądź greckim. W ramach analizy egzegetycznej poruszono szczegółowe problemy, występujące w kolejnych wersetach perykopy. Na końcu zamieszczono wnioski.

Wnioski, jakie znajdujemy po każdym rozdziale oraz podsumowanie po każdej części książki czynią z niej dzieło o logicznej i przejrzystej strukturze. Czytelnik nie czuje się zagubiony w gąszczu egzegetycznych rozważań, lecz umiejętnie prowadzony przez autora przez poszczególne etapy pracy badawczej.

Ze szczegółowych analiz lingwistycznych autor potrafi przejść do konkluzji teologicznych, które częstokroć prowadzą problematykę omawianą w książce ku szerszym horyzontom humanistycznym i filozoficznym, czyniąc dzieło interesującym dla szerokiego grona odbiorców, bez uszczerbku dla jego naukowego charakteru.

Autor stosuje w książce najnowsze metody analizy tekstu biblijnego. Posługuje się narzędziami badawczymi oraz terminologią właściwą analizie narratywnej i krytyce retorycznej, które w obecnej biblistyce stanowią najnowsze osiągnięcia i objęte są wspólnym mianem podejścia synchronicznego do Pisma Świętego. Równocześnie jednak nie lekceważy podstawowej metody stosowanej w badaniach biblijnych, jaką jest podejście historyczno-krytyczne. Dotyczy to zwłaszcza problematyki związanej z tradycjami, wchodzącymi w skład Pięcioksięgu. Autor jest w tej dziedzinie specjalistą, zaś jego konkluzje są trafne i poparte wnikliwą analizą. Autor dał temu dowód już we wcześniejszych publikacjach, które zdobyły mu szczególne uznanie w kręgach biblistów polskich. Należałoby w tym miejscu zwłaszcza wspomnieć o jego wspaniałej książce, prezentującej współczesne badania nad tradycjami Pięcioksięgu: J. LEMAŃSKI, *Pięcioksiąg dzisiaj*, Studia Biblica 4, Kielce 2002. Sukces i poczytność, jakie zyskała wspomniana książka zarówno w kręgach uczonych, jak i studentów teologii pozwalają twierdzić, że ks. Janusz Lemański bardzo dobrze orientuje się w problematyce, dotyczącej współczesnych badań biblijnych i przygotowywane przez niego publikacje książkowe oraz artykuły będą stanowić ważne punkty odniesienia dla przyszłych poszukiwań.

Prezentując *status quaestionis* poszczególnych zagadnień, autor zapoznaje czytelnika z dorobkiem współczesnej egzegezy. Ostrożnie prezentuje konkluzje, mające charakter hipotez, równocześnie zaś odróżnia je od wniosków lepiej argumentowanych naukowo.

W toku swoich analiz ks. Janusz Lemański bazuje na tekście hebrajskim i greckim. Wyjaśnienia o charakterze lingwistycznym przedstawione są z dużą fachowością, jednak zawsze słowa bądź zwroty obcojęzyczne zaopatrzone zostały w tłumaczenie na język polski. Tak więc nawet czytelnik nie obznajomiony z językiem hebrajskim lub greckim może owocnie korzystać z lektury książki.

Język książki jest zwięzły i naukowy, ale nie czyni z niej publikacji zarezerwowanej wyłącznie dla specjalistów. Autor potrafi przedstawić przystępnym językiem skomplikowane nieraz kwestie egzegetyczne.

Wartością książki jest również podkreślenie jedności i ciągłości pomiędzy Starym i Nowym Testamentem. Nie są to odrębne księgi, lecz z punktu widzenia kanonicznego podejścia interpretacyjnego mogą być postrzegane jako jedno dzieło literackie, którego poszczególne motywy wzajemnie oddziałują na siebie w procesie lektury i mogą być interpretowane we wzajemnej zależności. Takie podejście jest coraz częściej stosowane we współczesnych naukach biblijnych.

O randze naukowej książki ks. Janusza Lemańskiego świadczą liczne przypisy, nie tylko wskazujące na teksty źródłowe, ale również informujące o najnowszych publikacjach, zarówno polskich, jak i zagranicznych. Publikacje zacytowane w przypisach lub te, do których autor nawiązał bądź podjął z nimi polemikę, zostały zebrane w obszernej bibliografii, którą obejmuje pozycje klasyczne oraz opublikowane w ostatnich latach.

Autor nawiązuje również do rabinicznych komentarzy hebrajskich oraz okazjonalnie do literatury patrystycznej (s.149), nie skorzystał jednak w swoich badaniach, przypuszczalnie ze względu na to, że jest to pozycja opublikowana dość niedawno dlatego nie uwzględniona przez niego podczas kwerendy bibliograficznej, rozdziału pt. Manna, chleb z nieba dla pielgrzymującego ludu, poświęconego mannie w: K. BARDSKI, *Pokarm i napój miłości. Symbolizm w ponaddośłownej interpretacji Biblii w tradycji Kościoła*, Warszawa 2004.

Ze względu na bogaty materiał bibliograficzny, książka może być bardzo przydatna dla badaczy, poruszających się na tym obszarze egzegezy, a streszczenie w języku włoskim, zamieszczone na końcu książki pozwala mieć nadzieję, iż znajdzie ona właściwe sobie miejsce w krwioobieg bibliistyki światowej i będzie cytowana w publikacjach dotyczących pokrewnej problematyki.

Książka ks. Janusza Lemańskiego *Od manny na pustyni do manny ukrytej* jest dziełem naukowym wysokiej klasy i jej publikacja stanowi ważne wydarzenie we współczesnej bibliistyce polskiej.

Ks. Krzysztof BARDSKI